

Tomi Nordlund

Roolien ristipaineessa

Musiikkikritiikeillä on väliä. Parhaiten arvostelujen vaikutuksen huomaa tapauksissa, jotka eivät välttämättä miellytä kaikkia osapuolia. Kun kriitikko lyttää rockin erikoislehden kirjoittamassaan arviossa vaikkapa suomirokkarin uuden albumin, hänellä itsellään lienee jo jonkinlainen lähtöoletus siitä, ketkä arvion lukevat ja millaisin seurauksin. Kriitikko toimii oman näkemyksensä mukaan, eikä tällaisen kohdeajattelun tietenkään pidä vaikuttaa itse arvion sisältöön. Mutta arvostelijan toimenkuvaa se kirkastaa ja avartaa.

LEVYARVOSTELUN LUKEVAT lehden tilaajat, irtonumeron ostajat ja satunnaiset selaajat. Tämä ilmeisin yleisö on aina verrattain heterogeeninen. Ehkä vielä tarkemmin kritiikkiin tutustuvat arvostelijan kollegat, jotka lukevat sitä kuin kriitikot konsanaan, analysoiden ja vertaillen omiin suorituksiinsa popjournalismin saralla. Teksti osuu todennäköisesti myös parjatun rokkarin silmiin. Useimmiten teilaustapauksissa artisti tulistuu kriitikon vääreksi koetuista argumenteista ja antaa tämän kuulla kunniansa – ainakin lähipiirilleen. Julkisesti avautuessaan joutuu usein naurunalaiseksi, oli vastaväitteissä perää tai ei. Puheet arvostelijan valta-asemasta eivät ole täysin turhia. Hyvin tehdyn työn palkintona vain on harvemmin uusia taiteilijajäystäviä.

Jos muusikko sattuu kuitenkin kokemaan, että arviossa on itua, hän saattaa ottaa kritiikistä opikseen ja mahdollisesti antaa palautteen heijastua jollain tavalla tuleviin töihinsä. Näin mittavan kritiikin vaikutuksen artistit silti myöntävät ani harvoin. Myös levy- ja tuotantoyhtiöt seuraavat tarkkaan suojateistaan kirjoitettuja arvioita. Kun saa tietoa median suhtautumisesta artisteihin, on mahdollista pohtia tulevia markkinointistrategioita.

Liioittelematta yksittäisen kritiikin painoarvoa voi sanoa, että arvosteluinstituutiolla on merkittävä vaikutus julkisista eläimistä saatuun yleiskuvaan. Levyarvioiden kaltaisia, perustelluille näkemyksille ainakin periaatteessa rakentuvia palautekanavia on lopulta harvoja. Myyntiluvut tosin näyttävät noudattavan aivan omaa metafysiikkaansa.

Erontekoa ja samastumista

Rumba-lehden avustajana päädyin hiljan tarkastelemaan tiedotusopin gradussani kotimaisen rock-kritiikin luonnetta. Käsittelin kritiikkojen profiloitumista suhteessa omaan ammattikuntaansa ja niin sanottuun vastaanottajapäähän. Hyödynsin Pierre Bourdieun ajatuksia kulttuurisesta pääomasta ja erottautumisesta. Kuten Merja Hurri on ytimekkäästi muotoillut, distinktiolla tarkoitetaan ”niitä symbolisia strategioita, joiden avulla kulttuuri-eliitti pyrkii erottautumaan vähemmän etuoikeutetuista ja usein samalla alemmaksi koetuista yhteiskunnallisista luokista”¹.

Kriitikon valta näkyy käytännössä siinä, että hänellä on legitimi oikeus kertoa lukijoilleen, mikä on hyvää ja

mikä huonoa musiikkia. Tämä on lähtökohta distinktoitumiselle ja samalla tae sen jatkuvuudelle. Muodostin bourdieulaisten ajatusten pohjalta oman kysymyspatterini, jonka läpi kukin tarkasteltu kritiikki seuloutui. Jaoin tämän distinktioanalyysin kysymykset kolmeen kehysryhmään: kriitikon puhetapoihin, arvottamiseen sekä yleisökäsitykseen ja erottautumiseen.

Rumban ja *Soundin* arvostelujen lähiluku osoitti rock-kriitikonkin työssä selkeitä erottautumisen ja samastumisen mekanismeja. Chaïm Perelman on jakanut yleisöt universaaleihin ja erityisiin lukija- tai kuulijakuntiin. Eri-tisyleisön koostumus tiedetään ennalta: sen odotuksiin tai intresseihin voidaan vedota. Määrätyn ryhmän voi suostutella sitoutumaan johonkin väitteeseen viittaamalla tiettyihin kiinnostuksiin tai etuihin.²

Rockin erikoislehden kirjoittavan toimittajan voidaan katsoa suuntaavan tekstinsä jokseenkin tarkasti määritellylle erityisyleisölle. Kriitikko yhtäaikaisesti samastuu kritiikkinsä erityisyleisöön ja erottautuu ulkopuolelle jäävästä universaaliyleisöstä. Silti arvostelijan on asemansa pitimiksi pyrittävä myös erottautumaan omasta erityisyleisöstään.

Bourdieulaisittain sanoen kriitikon pääomalla on kommunikoitava useaan eri suuntaan. Lehtiarvostelija viestii niin tilaajien, satunnaiselaajien, musiikkiteollisuuden, journalistisen kentän (kollegat ja muut musiikkimedit), muusikoiden kuin taideyhteisön kanssa. Samalla pääomalla on samanaikaisesti pystyttävä tekemään pesäeroa ja kiinnittymään joka suuntaan.

Joissain tutkimissani arvosteluissa kirjoittaja ikään kuin haastoi myös toiset kriitikot kommentoimaan ja pohtimaan levyn sisältöä. Erottautua saattoi itsekorostuksella, kun esiteltiin verratonta pohjatietämystä tai kykyä viljellä kulttuurisia viittauksia ja sivistyssanoja. Sofistikoituneemmille popharrastajille kirjoittava voi myös helliä omaa ja lukijoiden tiedostavuutta nostamalla esiin esimerkkejä rahvaanomaisemmasta mausta tai tekemällä kritiikin kohteen kannalta kipeitä rinnastuksia. Tästä on kyse Jussi Mäntysaaren kuvaillessa *Rumbassa* (1/09) ruotsalaista tanssipopyhtye Ace Of Basea ”juntti-Abbaksi”.

Rocklehdessä arvostelija ruotii usein levyjä juuri omalle erityisyleisölleen, vaikka teos itsessään olisikin aivan muiden tahojen herkkua. Jari Jokirinne analysoi *Soundissa* (9/05) The Rasmuksen *Hide From the Sun* -levyä luomalla kohderyhmätyypittelyn kautta erottelua.

Samalla tapahtuu samastumista omaan ammattikuntaan ja eliittiin ylipäänsä.

”Se on pinnaltaan ja visuaaliselta ilmeeltään tarpeeksi synkkä, jotta varhaismurrosikäiset tytöt kehtaavat siitä tykätä, mutta pohjimmiltaan levy on turvallinen kuin uusin Volvo-farimarimalli. Markkinointiosaston tulee ainoastaan muistaa pitää tarpeeksi iso hajurako uran alkuvaiheen positiivishenkiseen funkrock-poljentoon, joka voisi olla synkkyyeen taipuville kajalisilmille liian kitkerä pala nieltäväksi. [...]”

Toki on hyvä muistaa, että suurimmalle osalle The Rasmusen yleisöstä on täysin yhdentekevää, mitä kappaleissa oikeasti lauletaan – tärkeämpiä ovat niiden luomat mielikuvat ja hetkellinen illuusio jostain syvällisestä.”

Keinoja erontekoon on monia. Levyruotija voi vaikkapa näpättyä musiikkibisnestä viittaamalla tuotannon- ja markkinoinnillisten tekijöiden kuristusotteeseen musiikista. *Rumban* Heini Strand sivaltaa *Fintelligensin* *Lisää*-albumista kirjoittamassaan arviossa (1/09) osaltaan myös kuluttajia, joiden arvostelukyvyssä on kyseenalaisuutta.

”Fintelligensin kuuden vuoden levytystaukoa ei duon neljännellä levyllä huomaa. Kansikuvat kiiltävät aiempaa enemmän, ja Iso H pönöttää niissä entistä jyrkämmin, mutta kappaleet kuulostavat siltä itseltään. Mikäpä siinä, onhan näillä eväillä ennenkin levyjä myyty.”

Pienetkin vivahteikkaat retoriset ilmaisut voivat tukea kriitikon massasta erottautuvia pyrkimyksiä. Eronteko on kriitikon työssä arka, oli se sitten tiedostettua tai tiedostamatonta. Distinktoituminen näkyy myös siinä, miten kriitikko asemoi itsensä suhteessa musiikin kuluttajiin ja lukijoihin. Rahvaaseen viitataan levyarvioissa tietyn tavoin, popeliittiin toisin keinoin. Usein kriitikko kokee jo sananvaltaa tihkuvan asemansa puolesta kuuluvansa objektiiviseksi kokijaksi, jonka arvio asettuu mahdollisimman lähelle väärentämätöntä totuutta – eli vähintään pari piirua sinne popeliitin suuntaan.

Kirjava profiili

Distinktioanalyysini myötä piirtyi suhteellisen yhtenäisen mutta vaihteleva kriitikoprofiili. Johan Fornäs antaa vinkin: ’kansä’ ei ole mikään kiinteä olemus, joka loisi omia kulttuurisia muotojaan, vaan se itse muodostuu historiallisesti muuttuvissa kulttuurisissa käytännöissä³. Monirooliset musiikkiarvostelijat noudattavat ammattikuntansa yleisiä koodeja, mutta tuottavat vähitellen uusia toimeliaisuuden malleja.

Rocklevy ylittää monessa suhteessa itsensä. Perkaamissani kritiikeissä esiteltiin laulun ja soiton lisäksi yleisöä, kulutusta, instituutiota ja yhteiskuntaa, joskus kriitikon omaakin puuhailua. Kirjoittajat näyttävät siis olevan yhtä kirjavaa joukkoa kuin lukijatkin. *Soundin* ja *Rumban* kritiikoista piirtyi esiin muun muassa asian tuntijaa, esittelijää, tuomitsijaa, suosittelijaa, valistajaa, taiteellista tarkkailijaa, tietäjää, kommentaattoria ja fania.

Levyarvioista löytyy usein myös selkeä lähtöalusta, joka oli useimmiten julkaisun historiallinen tausta. Artistin tai yhtyeen aiemmat tekemiset ja suhtautuminen niihin vaikuttivat väistämättä siihen, miten uutta tuotosta lähdettiin esittelemään ja erittelemään. Tätä kuvaa hyvin *Soundin* Tero Alangon kritiikki (1/09) Bruce Springsteen & The E Street Bandin *Working on a Dream*ista. Levy sai häneltä kolmen tähden tuomion.

”2000-luvulla Bruce Springsteen on päässyt kiinni ahkeraan julkaisurytmiin, mutta tulokset ovat jääneet korkeintaan hyviksi. New Yorkin terrori-iskun jälkimainingeissa julkaistu *The Rising* (2002) tarkoitti hyvää, mutta sai haukottelemaan. Sitä seurannut *Devils & Dust* (2005) ei yltänyt lähellekään *Nebraskan* (1982) tai edes *The Ghost Of Tom Joadin* (1995) tasoa. *Magic* (2007) puolestaan etsi kadonnutta nuoruutta – mitä muutakaan liki 60-vuotias rocktähti voi tehdä? – löytämättä sitä.”

Rumbaan ja *Soundin* syventyminen nosti esiin myös eroja näiden rockjournalismimme lippulaivojen välillä. Tähän vaikuttavat ainakin lehtien syntyhistoria ja status kentällä. Tutkimukseni perusteella *Soundi* näyttäisi korostavan enemmän itse musiikkia, taiteellisia ansioita ja albumikeskeisyyttä, kun taas *Rumba* toimii laajemmalla säteellä viittaillen usein musiikkia ympäröiviin käytäntöihin ja ilmiöihin. Vaikka lehtien kritiikeissä oli enemmän yhtäläisyyksiä kuin eroavaisuuksia, *Rumba* arvioi levyjä laajemmassa kontekstissa sitoen ne osaksi populaarikulttuurin toiminnallista kenttää. *Soundissa* albumeja tarkasteltiin enemmän itsenäisinä taideteoksina. Lisäksi *Rumbassa* arvottaminen ja sen perusteleva vaikutti olevan *Soundia* tunnepitoisempaa ja perustui selkeämmin kriitikon subjektiiviseen kuuntelukokemukseen.

Yleisemmin saattoi todeta, että monissa arvioissa esiintynyt albumikokonaisuuksista puhuminen osoittautui vasta-argumentiksi yhä kappalevetoisemmaksi muuttuneelle popkulttuurille. Vaikka yksittäisten hittien lataaminen netistä on päivän sana, vankkumattomat harrastajat haluavat pitää kiinni levystä kokonaisuutena luomuksena.

Kaikkiruokaisuus valttia

Nenänsä nyrpistelevä ja turhaan elitismiin itsensä verhoava rock-kriitikko tekee usein vain hallaa itselleen. Kuten Pertti Alasuutari⁴ huomauttaa, snobismi on perin vanhanaikainen tapa suhtautua kulttuuriin. Perustietämys viihteen ja populaarikulttuurin maailmasta on alkanut muuttua yleissivistykseksi: ei ole vain hyväksyttävää ilmaista tietävänsä jostain pop-hahmosta tai -teoksesta, vaan tietämättömyys on jopa noloa. Alasuutarin mukaan sivistyneistöpiireissä liikkuvalla ja korkeassa asemassa olevalta edellytetään nyt taidevalistuneisuuden ohella tietoa tv-sarjoista, viihdemaailmasta, urheilusta ja vaikkapa etnisistä keittiöistä. Tämä ei tarkoita, että taide olisi menettämässä arvostuksensa tai että ero korkean ja matalan välillä jäisi kokonaan historiaan. Kaikkiruokaiset vain valitsevat useampia lajeja, mutta snobistiset

arvojärjestykset pitävät pintansa. Maku on edelleen tapa ilmaista yhteiskunnallista asemaa ja samalla myös sosiaalisen liikkuvuuden strategia: uutta kulttuuripääomaa ovat suvaitsevaisuus ja monipuolisuus.

Kaikkiruokaisuus tarkoittaa, että eliitille eivät enää riitä pelkät eliitin herkut. Vaikka kriitikko yhä suhtautuisikin rahvaanomaisempaan musiikkiin halveksuvasti, on kuitenkin tärkeä tietää siitä ja etenkin ymmärtää sitä. Hyvällä rock-kriitikolla on eliittipääomansa (usein vahva indiekulttuurin tunteminen) lisäksi oltava vähintään perustiedot esimerkiksi kansansuosioon nousseesta Lauri Tähkä & Elonkerjuu -orkesterista, Idols-voittaja Koop Arposesta tai iskelmäpoppari Anna Erikssonista.

Kulttuurielitismiin linnoittautuminen ei siis ole hyödyllistä saati järkevää. 00-luvun tohinassa musiikkikriitikon monipuolinen tietämys eri popkulttuurin muodoista ja ilmiöistä erottaa hänet muista.

Pelkkää poppia tai ei, kriitikoiden on oltava yhä professionalisempia ja osaavampia. Rockin erikoislehdissä tämä on tarpeen, jotta voitaisiin ylpeänä erottua heppoi-

semmasta levylätinästä, jota piisaa naistenlehdistä verkkomedioihin. Erottautumisesta ei päästä eroon.

Viitteet

- 1 Hurri 1993.
- 2 Ks. Summa 1996.
- 3 Fornäs 1995.
- 4 Alasuutari 2007.

Kirjallisuus

- Alasuutari, Pertti, Kulttuurin uusi eliitti on kaikkiruokaista. *Helsingin Sanomat* 9.8.2007.
- Fornäs, Johan, *Kulttuuriteoria. Myöhäismodernin ulottuvuuksia* (Cultural Theory and Late Modernity, 1995). Suom. Mikko Lehtonen, Kaarina Hazard, Virpi Blom & Juha Herkman. Vastapaino, Tampere 1995.
- Hurri, Merja, *Kulttuuriosasto. Symboliset taistelut, sukupolvi-konflikti ja sananvapaus viiden pääkaupunkilehden kulttuuritoimituksissa 1945–80*. Väit. Tampereen yliopisto 1993.
- Summa, Hilikka, Kolme näkökulmaa uuteen retoriikkaan. Teoksessa *Pelkkää retoriikkaa*. Toim. Kari Palonen & Hilikka Summa. Vastapaino, Tampere 1996.